

ПОРІВНЯЛЬНЕ ПРАВОЗНАВСТВО

УДК 347.44:340.5

І. О. Голоденко

старший викладач

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,

кафедра цивільно-правових дисциплін

Французький бульвар, 24/26, Одеса, 65058, Україна

ОСВІТНІ ПОСЛУГИ В СИСТЕМІ ОБ'ЄКТІВ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ ТА НІМЕЧЧИНИ

Стаття присвячена дослідженню поняття освітньої послуги в системі об'єктів цивільних прав. На підставі огляду правової літератури вивчені теоретичні підходи до визначення освітніх послуг, аналізуються специфіка і особливості освітніх послуг в системі послуг українського законодавства та освітнього законодавства Німеччини.

Звертається увага, що в юриспруденції не склалося єдиної думки щодо розкриття змісту поняття «освітня послуга».

Ключові слова: послуги, освітні послуги, об'єкт цивільних прав.

Постановка проблеми. Протягом останніх років Україна перебуває у стані реформування усіх сфер суспільного життя, включаючи і сферу освіти, що призвело до оновлення законодавчих актів, які регулюють освітню діяльність. Освіта є базисом для розвитку будь-якого суспільства, тому важливо гармонізувати освітнє вітчизняне законодавство з концептуальними положеннями міжнародних нормативно-правових актів у сфері освіти та врахувати досвід провідних зарубіжних країн. Вивчення зарубіжного досвіду врегулювання надання освітньої послуги дасть змогу критично оцінити українське освітнє законодавство та визначити напрямки удосконалення.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз поняття та ознак освітньої послуги, її співвідношення з категорією «послуга» в цивільному праві. Незважаючи на велику кількість робіт, присвячених цьому питанню, не вироблено загальноприйнятих точок зору про сутність вказаної категорії.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Слід зазначити, що освітнім послугам з позицій різних наук приділяли увагу багато сучасних науковців, таких як: В. І. Борисова, О. В. Дзера, Б. В. Дерев'янка, Н. С. Кузнецова, М. Н. Курко, С. М. Клейменова, В. А. Кройтор, Р. А. Майданик, Т. Є. Оболенська, Т. М. Пономаренко, Л. І. Степанов, Р. О. Стефанчук, В. В. Резнікова, Г. А. Тищенко, Я. М. Шевченко.

Виклад основного матеріалу. Останнім часом в цивільному законодавстві з'явилися нові види договорів про надання послуг, раніше невідомі вітчизняній правовій системі. Аналогічна тенденція простежується і в зарубіжних державах, де стрімко зростає частка послуг в майновому обороті, витісняючи торгівлю матеріальними речами і технологією.

Разом з тим поняття «послуга» в українському праві має досить розмиті межі, тлумачиться вченими і практиками по-різному і має безліч смислових відтінків.

Стаття 177 ЦК України закріплює послуги в якості об'єкта цивільних прав [1]. Однак, на відміну від інших об'єктів (наприклад, речей, інформації) не містить їх легального визначення.

До послуг відносять всі види корисної діяльності, які не створюють матеріальних цінностей. Головним критерієм віднесення тієї чи іншої діяльності до сфери послуг служить нематеріальний характер виробленого продукту. Послуга існує тільки в процесі її здійснення.

Слід зазначити, що у визначенні категорії «послуги» у вітчизняній цивілістиці немає єдиної думки.

Так, у своєму дослідженні В. В. Резнікова проаналізувала концепції сутності категорії «послуга». Нею були систематизовані 9 груп концепцій: 1) концепція, прибічники якої (С. Ємельянчик, Ю. Х. Калмиков, Д. Степанов) визначають сутність послуги через діяльність (дію); 2) концепція, прибічники якої (С. С. Алексєєв, Н. П. Індюков, О. Красавчиков, М. В. Кротова, Е. Н. Романова та ін.), підтримуючи у цілому першу концепцію, визначають послугу як результат діяльності або ж розкривають її сутність через результат діяльності; 3) концепція, за якою сутність послуги виводиться через сукупність (нерозривну єдність) діяльності та її результату (Т. Л. Левшина, Ю. В. Романець та ін.); 4) концепція, за якою послуга визначається як діяльність, що не має уречевленого результату (О. С. Іоффе, Є. Д. Шешенін та ін.); 5) концепція, за якою послуги протиставляються роботам за критерієм відсутності уречевленого результату; 6) концепція, що визначає сутність послуги через аналіз сутності потреби та блага; 7) концепція, за якою послуги визначаються як будь-які функції, пов'язані безпосередньо або опосередковано із задоволенням особистісних потреб, але безпосередньо не спрямовані на виробництво будь-яких предметів; 8) концепція, за якою сутність послуги розкривається через поняття економічних відносин та/або правовідносин; 9) концепція, за якою сутність послуги розглядається через тлумачення її як зміни у стані інституціональної одиниці [2, с. 58–68].

Виходячи з цього послуга в юридичному значенні — це у будь-якому разі послуга нематеріального характеру. Такий висновок пов'язаний з тим, що в юридичній літературі зобов'язання про надання послуг виділялися в окремі групи цивільно-правових зобов'язань.

Усвідомлення наведених понятійних аспектів дозволяє виділити специфічні ознаки: послуга надається в процесі вчинення певних дій або здійснення певної діяльності виконавцем; послуга є нематеріальним благом; послуга безпосередньо пов'язана з особою виконавця послуги; послуга

(споживається) реалізується в процесі її надання; результат послуги є немайновим та корисним; послуга задовольняє як особисті потреби замовника, так і потреби суспільства [3, с. 47].

Категорія «послуга» в значенні об'єкта цивільних прав застосовується і щодо окремих видів діяльності. До такої категорії належать освітні послуги. Правова регламентація здійснюється комплексними правовими актами, що дозволяє врегулювати різні аспекти даних суспільних відносин.

У 1995 році Світовою організацією торгівлі було прийнято Генеральну угоду про торгівлю послугами, яка містить принципи, що регулюють торгівлю послугами, а також класифікаційний перелік секторів послуг, в якому освітні послуги вперше були виділені в окремий сектор. З цього моменту можна говорити про основні риси освітніх послуг, які сформувалися на світовому ринку, і впорядкування принципів їх регулювання. Світовий ринок освітніх послуг являє собою «сукупність освітніх послуг, що споживаються за кордоном громадянами різних країн, а також освітніх послуг, що надаються іноземними установами на внутрішніх ринках» [4, с. 5].

Одна із провідних країн світу, яка має стійкі традиції освіти, — це Німеччина. Основи функціонування вищих закладів закріплює Рамочний Закон ФРН від 26 січня 1976 року, в який у 2000 році були внесені зміни та доповнення. Разом з тим сфера освіти знаходиться у виключній компетенції земель Німеччини, отже основний масив законодавства про вищу освіту представлений на земельному рівні [5, с. 285]. Більше того, відмінною рисою національного законодавства про вищу освіту є прийняття «експериментальних» постанов органами виконавчої влади земель Німеччини.

Сучасна освітня діяльність в Німеччині має серйозні переваги на міжнародній освітній арені, до яких можна віднести: міжнародне визнання; високу якість програм навчання і можливість формування власної комбінації курсів навчання; широкі можливості працевлаштування випускників, проходження практики в німецьких компаніях; фінансову доступність освіти [6, с. 3].

Освітні послуги як об'єкти цивільних прав в німецькому законодавстві не знайшли свого закріплення. Спеціальні нормативні акти, які регулюють надання освітніх послуг, містять базові принципи для однакової організації освітнього процесу в землях і питання, пов'язані з процесом навчання і здобуття вищої освіти.

Освітні послуги являють собою складову сфери послуг, що надаються державою населенню. Надання освітніх послуг є провідним напрямком діяльності закладу вищої освіти. Згідно із Законом України «Про освіту» освітня послуга — це комплекс визначених законодавством, освітньою програмою та/або договором дій суб'єкта освітньої діяльності, що мають визначену вартість та спрямовані на досягнення здобувачем освіти очікуваних результатів навчання [7]. Слід наголосити, що термін «освітня послуга» раніше на законодавчому рівні не визначався, та вперше введений цим Законом.

В сучасній науковій літературі існують різні підходи до визначення терміну «освітня послуга». Деякі автори освітню послугу розглядають як

процес надання знань та формування умінь і навичок у певній професійній сфері. При цьому результат освітніх послуг, у порівнянні з будь-якими іншими, має більш невизначений характер, оскільки обумовлений здібностями, попередньою підготовкою та інтелектуальними можливостями їх безпосередніх споживачів [8, с. 7–12]. Як зазначає Т. Петрова, освітні послуги представляють собою систему знань, умінь і навичок, які використовуються з метою задоволення різноманітних освітніх потреб особистості, суспільства, держави [9, с. 5]. На думку С. В. Курова, під освітньою послугою слід розуміти «організовану, цілеспрямовану, стійку діяльність (дію), що здійснюється одним або декількома суб'єктами (викладачем або колективом викладачів) за допомогою комунікативних засобів (особистої, безпосередньої взаємодії з іншим суб'єктом при передачі знань, формуванні умінь, навичок, наданні впливів, які формують особистість людини шляхом організації та управління її учбовою діяльністю (дією)» [10, с. 110]. О. В. Галайда відмічає, що освітня послуга — це економічно соціально-значуща категорія, що представляє собою дію або діяльність, в процесі якої одна особа (виконавець, постачальник послуги) передає іншій особі (замовнику, споживачеві послуги) комплекс інформації та знань, націлений на розвиток особистості, духовне і інтелектуальне зростання, оволодіння професійними вміннями і навичками [11, с. 167]. В. В. Зиков під освітньою послугою розуміє комплекс учбової і наукової інформації переданої громадянину у вигляді суми знань загальноосвітнього і спеціального характеру, а також практичних навичок для подальшого їх застосування [12, с. 17].

З вищевикладеного випливає, що в юриспруденції не склалося єдиної думки щодо розкриття змісту поняття «освітня послуга». Аналізуючи визначення, можна зробити висновок, що поняття освітньої послуги включає два компонента: результат (послуги в немайновій формі, освітні послуги, що не мають уречевленого результату) і процес надання освітніх послуг (діяльність виробника освітніх послуг).

У зв'язку з цим можливо виділити ряд особливостей освітніх послуг. Серед таких В. Александров виділяє: нематеріальний характер; невіддільність від суб'єкта надання; активну участь суб'єкта споживання в процесі надання послуги; неоднорідність і мінливість якості; інерційність у прояві корисного ефекту; централізованість надання; правова регламентованість; підвищена інтелектуальність [13, с. 156].

Освітні послуги відрізняються від інших нематеріальних послуг за своїми споживчими властивостями: вони задовольняють потреби особистості в духовному та в інтелектуальному розвитку, в придбанні певної спеціальності чи кваліфікації. Крім цього, для освітніх послуг характерні специфічні особливості: рівень освітньої послуги залежить від попереднього рівня підготовки студента, його здібностей та бажання споживання освітньої послуги; споживання освітньої послуги веде до вдосконалення якості фахівця; з точки зору споживача, між часом придбання освітньої послуги і моментом отримання матеріальної вигоди є часовий інтервал; освітні послуги відрізняються від інших послуг, як правило, більш високою вар-

тістю, яка є наслідком більш високої кваліфікації виконавців освітньої послуги; освітні послуги приносять користь не тільки користувачу (студенту), а й суспільству.

Аналізуючи і узагальнюючи існуючі підходи, можна виділити основні риси «освітньої послуги»:

1) це система знань, інформації, умінь і навичок, що використовується з метою задоволення різноманітних освітніх потреб особистості, суспільства, держави;

2) являє собою взаємодію між виробником і споживачем в процесі надання та придбання цього специфічного блага;

3) являє собою процес передачі певної інформації для засвоєння, з метою отримання певного результату;

4) це цілий комплекс дій виховного та навчального характеру, спрямований на задоволення потреб індивіда;

5) являє собою діяльність освітнього закладу, спрямовану на розвиток інтелектуальних здібностей людини, формування професійних якостей, реалізованих в подальшому в процесі трудової діяльності.

Підсумовуючи викладене, можна сформулювати наступне визначення освітньої послуги, що враховує всі її складові:

Освітня послуга — це категорія, що представляє собою дію або діяльність, в процесі якої одна особа (виконавець, постачальник послуги) передає іншій особі (замовнику, споживачеві послуги) комплекс інформації та знань, визначених у програмах навчальних курсів, що націлені на розвиток особистості, духовне та інтелектуальне зростання, оволодіння професійними вміннями і навичками та втілення їх в подальшому в процесі професійної діяльності.

Висновки. Таким чином, існує чимало точок зору щодо визначення поняття «освітньої послуги». Проведений аналіз співвідношення поняття «послуги» і «освітньої послуги», а також виявлення характерних ознак і рис дозволили дійти висновку, що освітні послуги відрізняються від інших нематеріальних послуг за своїми споживчими властивостями: вони задовольняють потреби особистості в духовному та інтелектуальному розвитку, в придбанні певної спеціальності чи кваліфікації.

Оскільки освітні послуги є об'єктом цивільних прав, то, перш за все, вони повинні бути визначені на законодавчому рівні за допомогою закріплення в цивільному законодавстві норми, що розкриває поняття освітніх послуг.

Слід зазначити, що послуги за законодавством ФРН розглядаються в межах договору підряду, а освітні послуги як об'єкти цивільних прав в німецькому законодавстві не знайшли свого закріплення. Спеціальні нормативні акти, які регулюють надання освітніх послуг, містять базові принципи для однакової організації освітнього процесу.

Список літератури

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. URL:<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 01.10.2017).
2. Резнікова В. В. Сутність категорії «послуга»: аналіз існуючих концепцій // Вісник господарського судочинства. 2009. № 1. С. 58–68.
3. Дзюбенко О. Л. Поняття та класифікація послуг вищої освіти в Україні // Науковий вісник публічного та приватного права. 2017. Вип. 2. С. 44–49.
4. Айдрус И. А., Филиппов В. М. Мировой рынок образовательных услуг. М. : РУДН, 2008. 194 с.
5. Мышенко С. А. Право на высшее образование в системе законодательства Германии // Вестник ИрГТУ. 2014. № 3 (86). С. 285–287.
6. Грицай (Лоозе) Я. О. Специфика и нормативно-правовое поле деятельности частных университетов в Германии // Науковий огляд. 2016. № 1 (22). С. 1–12.
7. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2945-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 05.10.2017).
8. Баталова О. С. Специфика образовательной услуги как основа маркетинговой политики ВУЗа. М. : РИОР, 2011. С. 7–12.
9. Петрова Т. Ринок освітніх послуг і ринок праці: проблеми взаємозв'язку і взаємодії // Україна, аспекти праці. 2006. № 4. С. 3–18.
10. Куров С. В. Образовательные услуги: гражданско-правовой аспект: учебное пособие. М.: РАГС. 1999. 120 с.
11. Галайда О. В. Экономические аспекты зарубежного опыта предоставления образовательных услуг и возможности его использования в Российской Федерации : дис. ... канд. экон. наук: 08.00.14. М., 2008. 193 с.
12. Зыков В. В. Многоуровневая подготовка специалистов в контексте модернизации российского образования : монография. Т., 2003. 80 с.
13. Александров В. Освітня послуга: суть та моделі якості // Освіта і управління. 2006. № 1(9). С. 156–164.

Стаття надійшла до редакції 30.11.2017

И. А. Голоденко

Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова,
кафедра гражданско-правовых дисциплин
Французский бульвар, 24/26, Одесса, 65058, Украина

ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ УСЛУГИ В СИСТЕМЕ ОБЪЕКТОВ ГРАЖДАНСКИХ ПРАВ ПО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ УКРАИНЫ И ГЕРМАНИИ

Резюме

В статье рассмотрены проблемные вопросы относительно образовательной услуги как объекта гражданских прав. Проведен анализ понятия и признаков образовательной услуги и ее соотношение с категорией «услуга» в гражданском праве. Осуществлен сравнительный анализ законодательства об образовании Украины и Германии. Выявлены специфические особенности, которые отличают образовательные услуги от других нематериальных услуг. По итогам проведенного исследования автором отмечено, что образовательная услуга как объект гражданских прав является категорией неопределенной, и сформулировано определение образовательной услуги.

Ключевые слова: услуги, образовательные услуги, объект гражданских прав.

I. A. Golodenko

Odessa I. I. Mechnikov National University,
The Department of Civil Law Disciplines
Frantsuzskiy Boulevard, 24/26, Odessa, 65058, Ukraine

THE EDUCATIONAL SERVICES IN THE SYSTEM OF THE CIVIL RIGHTS' OBJECTS BY THE LEGISLATION OF UKRAINE AND GERMANY

Summary

In the article problematic issues of educational service as object of the civil rights are considered. The analysis of a concept and signs of educational service and its ratio with category «service» in civil law is carried out. The comparative analysis of the educational legislation of Ukraine and Germany is carried out. Specific features which distinguish educational services from other non-material services are revealed. Following the results of the conducted research the author noted that the educational service as an object of the civil rights is category uncertain and definition of educational service is formulated.

Key words: services, educational services, object of the civil rights.